

מרן הגאון רבי צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

הערות על הרמב"ם¹

הלכות לולב פ"ז ה"ו

מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה אחת. וכשהוא נוטלם לצאת בהן מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין* לו ואחר כך נוטל האגודה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו ונוטלן דרך גדילתן שיהיו עיקריהן למטה לארץ וראשיהן למעלה לאויר. ואם לא אגדן ונטלן אחד אחד יצא והוא שיהיו ארבעתן מצויין אצלו. אבל אם לא היה לו אלא מין אחד או שחסר מין אחד לא יטול עד שימצא השאר.

* לפרש מה דאר"י² הואיל וגבוה [מ]כולן, שהוא משום כך נראה שהם סמוכין לו, דלא גבוה מהם במדת חו"מ³ אלא נראה חשוב מהם שהם מוטים ונשענים עליו⁴.

שם פ"ז הכ"א

כיצד היתה מצותה. בכל יום ויום משבעת הימים היו מביאין מורביות של ערבה וזוקפין אותן על צדדי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח. ובעת שהיו מביאין אותה וסודרין אותה תוקעין ומריעין ותוקעין. חל יום שבת להיות בתוך החג אין זוקפין ערבה אלא אם כן חל יום שביעי להיות בשבת זוקפין אותה בשבת כדי לפרסמה שהיא מצוה*.

1. מתוך גליוני הרמב"ם של מרן הרצי"ה קוק זצ"ל, נערך לראשונה מעצם כתי"ק. ההערות נערכו ע"י המערכת ומובאים בסוגרים עגולים, מה שקשה לקריאה במקור, נתון בסוגרים מרובעים.
2. סוכה לז ע"ב: "א"ל ר' ירמיה לר' זריקא מאי טעם לא מברכינן אלא על נטילת לולב הואיל וגבוה מכולן. ולגבהיה לאתרוג ולבריך א"ל הואיל ובמינו גבוה מכולן". מבאר את שינוי דברי הרמב"ם "הואיל וכולן סמוכין לו" הגמרא "ובמינו גבוה מכולן".
3. עיין במאירי שם וזו לשונו:
"כשהוא בא ליטול ארבעת המינים אינו מברך אלא על הלולב שהוא עיקר האגד וכולם טפלים לו הואיל ובמינו גבוה מכולם, אם שהאילן שלו גבוה משאר אילנות, אם שהוא צריך שיהא יוצא מן האגד על כל אותם הנאגדים עמו.
ולדעתי אמר שהוא גבוה מכולם - בערך המעלה, וזהו לדעתי שאמר 'במינו' כלומר באותם הנאגדים עמו, שרומזים על איזה חיסרון אם בריח אם בטעם אם בשניהם. והלולב שהוא בעל הטעם שרומז על מין החכמים הבלתי שלמים הוא גבוה מן הנרמז באחרים שבאגד ורמז באגד שיהו לאגודה אחת לעבודת האל. והאתרוג שהוא רומז על השלם במיני חלקיו אינו נכלל עם השאר ולא באה הברכה עליו למיעוטו שהעולם נידון אחרי רובו וכי רובו על הלולב הואיל וגבוה מכולם במינו...".
4. וכנראה שהרצי"ה בא להדגיש שכוונת הרמב"ם היא לשלול פירוש זה בדברי הגמרא. עיין בלחם משנה שם.

* שינה מלשון הגמרא⁵ - שהיא מן התורה - מפני שבמה"ת⁶ יש משמעות דבר המפורש בתורה. ועל רש"י מג: ד"ה והכירו⁷, וסוף מסכת ערלה⁸, וירושלמי כאן פ"ד ה"א⁹,¹⁰.

שביתת עשור פ"א ה"ד

מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות* בו מאכילה ושתיה שנאמר תענו את נפשותיכם. מפי השמועה למדו אי זה הוא ענוי שהוא לנפש זה הצום. וכל הצם בו קיים מצות עשה. וכל האוכל ושותה בו בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה. מאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה למדנו שמוזהרין אנו בו על אכילה ושתיה. וכל האוכל או השותה בו בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה.

* ומנין שיוה"כ אסור באכילה ובשתיה, וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המיטה, ת"ל שבתון שבות. (ספרא פ' אחרי).

שביתת יום טוב פ"א ה"ב-ה"ג

ב. כל* השובת ממלאכת עבודה באחד מהן הרי קיים מצות עשה שהרי* נאמר בהן שבתון כלומר שבות. וכל העושה באחד מהן מלאכה שאינה לצורך אכילה כגון שבנה* או הרס* או ארג וכיוצא באלו הרי בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו, כל מלאכה לא יעשה* בהן. ואם עשה בעדים והתראה לוקה מן התורה.

ג. העושה אבות מלאכות הרבה ביום טוב בהתראה אחת כגון שזרע* ובנה וסתר* וארג בהתראה אחת אינו לוקה אלא אחת. חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליום טוב.

* לא נאמר בהם לשון ציווי של שביתה, תשבות, כמו בשבת, אלא לשון שבתון הוא שבות ועושה מ"ע זו.

מקודם בנה, לעומת מה שאח"כ הקדים לה זרע, שיש לה שייכות לצורך אכילה.

5. סוכה מג: "ערבה בשביעי מ"ט דחיא שבת, א"ר יוחנן כדי לפרסמה שהיא מן התורה".

6. מן התורה.

7. ד"ה והכירו בהם בייתוסים - "הרגישו תלמידי בייתוס והן צדוקים ואינם מודים בערבה שאינה מפורשת מן התורה".

8. נראה כוונתו למשנה ט "והערלה הלכה" ונחלקו בירושלמי ערלה פ"ג ה"ז "ערלה הלכה, שמואל אמר כהלכות המדינה ר' יוחנן אמר הלכה למשה מסיני".

9. "ר' זעירא ר' אילא ר' יסא בשם ר' יוחנן ערבה הלכה למשה מסיני. ודלא כאבא שאול דאבא שאול אומר ערבה דבר תורה. "וערבי נחל" שתיים, ערבה ללולב וערבה למקדש".

10. עיל' עוד דברי רבינו בנושא ב'לנתיבות ישראל' מאמר "לאמתתם של דברי תורה" אות ב (ח"ב עמ' קצט, במהדורה שניה ח"ג עמ' קנז, במהדורת "בית אל" ח"ב עמ' תנג).

סתירה, שלאח"כ, יכולה להיות שייכת לביטולה גם של בנין וגם של ארג, - והרס הוא מיוחד לבנין, ובענין שלילתו ג"כ מלאכה.

כל מלאכה, הסתמית, מובאה ומתפרשת ג"כ בתור מלאכת עבודה, שלא לצורך אוכל נפש, או גם להוציא מד' הסמ"ג¹¹ ע"פ המכילתא מפסוק זה לאיסור מלאכה ע"י אחרים, וע' ה' שבת פ"ו ה"א^{12,13}.

נוסח ההגדה (סוף הל' חמץ ומצה):

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח, מצה, ומרורים: פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו. *מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד. שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם. מרורים אלו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שמררו המצריים את בני אבותינו במצרים. שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

* בפ"ח¹⁴ כתב רבינו כגירסתו, כגירסת הרי"ף במשנה¹⁵ פסח מרור ומצה וכמבואר בכ"מ, אמנם כאן כתב כמו "שנהגו ישראל"¹⁶ וכגירסתינו מצה ומרור¹⁷.

11. לאוין עה (בתחילתו שם).

12. "אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת אע"פ שאינו מצווה על השבת... ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן".

13. רבינו מסביר מדוע הרמב"ם הביא שני פסוקים: "כל מלאכת עבודה לא תעשו" ו"כל מלאכה לא יעשה בהן".

14. הלכה ג.

15. פרק י, משנה ד דף כה: מדפי הרי"ף.

16. לשון הרמב"ם בתחילת נוסח ההגדה שלו: "נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך היא...".

17. כוונתו דבהלכות פסק רבינו, דאומר "פסח זה שאנו אוכלים... מרור זה שאנו... מצה זו..." ואילו בנוסח ההגדה כתב "פסח שהיו... מצה זו... מרורים אלו..." ושינה מהסדר בהלכות.